

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Recensie: The Europeans, three lives and the making of a cosmopolitan culture.

Auteur: Julius van der Poel

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 42.2, pp. 52-53.

© 2020 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

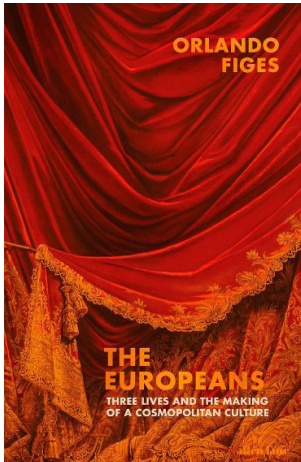
DE GEBOORTE VAN EEN EUROPESE CULTUUR?

In dit boek stelt de Britse historicus Orlando Figes dat de negentiende eeuw getuige was van de geboorte van een pan-Europese cultuur met een canon van artistieke werken, dat tot op de dag van vandaag geldt als de basis van de Europese hoogcultuur. De vorming van deze cultuur was volgens Figes het gevolg van nieuwe technologische ontwikkelingen die het mogelijke maakten dat artistieke werken door een breed publiek op een grote schaal werden geconsumeerd. De aanleg van spoorwegen, de verbetering van communicatiemiddelen en nieuwe manieren om kunstwerken te reproduceren, zorgden ervoor dat rond 1900 'the same books were being read across the Continent, the same paintings reproduced, the same music played at home or heard at concert halls, and the same operas performed in all the major theaters of Europe.' (p.4)

Figes illustreert de totstandkoming van deze 'Europese cultuur' aan de hand van de biografieën van drie personen die gedurende de negentiende eeuw het hart vormden van de Europese culturele

elite. De operazangeres en componiste Pauline Viardot (1821-1910), haar man Louis Viardot (1800-1883), journalist, schrijver, politicus, kunstcriticus en verzamelaar, en de Russische schrijver Ivan Toergenev (1818-1883), met wie Pauline een lange intieme vriendschap had en die een groot deel van zijn leven bij de Viardots in huis woonde. Als 'cultural intermediaries' droegen de Viardots en Toergenev bij aan de vorming van een Europese cultuur. Ze vertaalden werken uit talen die voorheen niet werden gelezen en werkten samen met musici, kunstenaars en schrijvers afkomstig uit heel Europa. Hun salon was een forum waar artistiek negentiende-eeuws Europa bijeenkwam en ideeën uitwisselde. Frédéric Chopin, Victor Hugo, Emile Zola, Charles Dickens, Fjodor Dostoevski en Richard Wagner kwamen regelmatig bij de Viardots over de vloer. De Viardots en Toergenev waren constant op reis tussen de hoofdsteden van Europa. Voor Figes belichamen ze de nieuwe kosmopolitische Europese elite: op maandag naar de opera in Parijs, om in het weekend te flaneren op de Nevski Prospekt.

In het betoeg van Figes staat de relatie tussen de markt en de kunstwereld centraal. Hij laat zien hoe nieuwe manieren van industriële reproductie boeken, muziekstukken en kunstwerken goedkoper maakten. Deze kostendaling werd gespiegeld door sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen die de vraag naar artistieke werken

Orlando Figes, *The Europeans, three lives and the making of a cosmopolitan culture*. Metropolitan Books, 2019; ISBN: 978 16 2779 214 1; Hardcover: 562 pagina's; €36,00.

drastisch deed toenemen. De opkomende welvarende professionele middenklasse was een grote afzetmarkt voor kunstenaars, die hun werken zagen hangen boven de schoorstenen van beurshandelaren en notarissen. Goedkope piano's vulden de woonkamers van menig respectabel huishouden, waar 's avonds de bekendste stukken van Wagner of Meyerbeer op werden gespeeld. De snelgroeende groep geletterden in de arbeidersklassen kon door de massale schaal van de drukoplagen profiteren van de populairste werken. Door deze enorme groei van de vraag naar artistieke werken, konden musici, schrijvers en schilders ineens een hoop geld verdienen. Er werd geschreven en geschilderd in overeenstemming met de wensen van de markt.

In deze commercialiserende kunstwereld moesten artiesten zich ook bekwamen als verkopers, vertegenwoordigers en beschermers van hun intellectueel eigendom. Pauline Viardot wist samen met haar man gebruik te maken van de nieuwe technologieën van haar tijd om haar talenten te verkopen aan

een breder publiek. Goedkope reproductie werkte echter ook plagiaat en piraterij van artistieke werken in de hand. Figes laat zien hoe in de loop van de negentiende eeuw schrijvers als Toergenjev en Victor Hugo zich inzetten om op internationaal niveau afspraken te maken die het intellectueel eigendom beter moesten waarborgen.

Voor Figes, die na het Brexit referendum de Duitse nationaliteit aannam, dienen de kosmopolitische levens van de Viardots en Toergenjev en het internationale milieu waarin zij zich voortbewogen als een 'reminder of the unifying force of European civilization' (p.522). Figes laat zien dat er in de negentiende eeuw genoeg uitdagingen waren die een cultureel eenwordingsproces bemoeilijkten. Hij laat zien hoe de kosmopolitische wereld van Toergenjev en Pauline Viardot in toenemende mate onder druk kwam te staan van de opkomst van het nationalisme. De Frans-Pruisische oorlog van 1870-71 zorgde ervoor dat de Viardots moesten uitwijken naar Londen om te ontsnappen aan nationalistisch geweld. Toch waren 'national sentiment and cosmopolitanism', volgens Figes, 'complementary' en vormde het nationalisme slechts een frequent terugkerend, maar makkelijk te overwinnen obstakel.

Figes schets in *The Europeans* een treffend tijdsbeeld van een wereld in transitie. Hij laat zien hoe Ivan Toergenjev en de Viardots in deze veranderende wereld bijdroegen aan de vorming van een pan-Europese cultuur. Erudiet en vlot geschreven is dit boek een echte aanrader. ■

Julius van der Poel studeert geschiedenis en Russisch aan de Universiteit Leiden. Hij is geïnteresseerd in staatsvorming en kapitaalmarkten in de Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd.